

А.О. КИРИЛЕНКО

ПРОМИСЛОВІСТЬ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД «ХРУЩОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ»

Розповідається про стан економіки Української РСР в період «хрущовської відлиги». Розглядаються зміни, які відбулися в керівництві промисловим сектором. Простежується розвиток на Півдні УРСР важкої, легкої, хімічної та харчової промисловості; а також електрифікація півдня Української РСР.

Ключові слова: паливно-енергетична галузь, хімічна промисловість, легка промисловість, харчова промисловість.

На сучасному етапі розбудови Української держави, як ніколи раніше постало питання вивчення її економічного розвитку, зокрема промисловості, яка перебуває зараз у кризовому стані. На сьогоднішній день українська історична наука, як і економічна, доволі поверхнево зверталися до цього питання. Серед наукових праць, що вийшли останнім часом в Україні, загальному економічному становищу в УРСР, а особливо у її Південному регіоні, не надавалося належної уваги. Саме вирішенню цього питання, присвячена дана публікація.

Після смерті Сталіна розпочався перегляд економічної політики країни. Економіка УРСР в період хрущовської «відлиги» розвивалася на основі директивних п'ятирічних планів: п'ятого (1951-1956 рр.), шостого (1956-1960 рр.), сьомого (1961-1965 рр.). Згідно них, на території України було створено 11 районів: Київський, Харківський, Львівський, Вінницький, Ворошиловградський, Дніпропетровський, Херсонський, а у 1960 р. – ще три: Кримський, Полтавський, Черкаський [1].

У роки п'ятої п'ятирічки промисловість Української РСР досягла піднесення. На кінець п'ятирічки обсяг державних капіталовкладень (у цінах на 1 липня 1955 року) по республіці становив 99,5 мільярда карбованців, тобто майже в два рази більше, ніж за всі довоєнні п'ятирічки. У республіці було збудовано і введено в дію понад 500 великих підприємств різних галузей промисловості, в тому числі 142 вугільні шахти, 37 нових доменних і мартенівських печей, 18 прокатних і

трубопрокатних станів, 7 машинобудівних заводів, ряд великих гідроелектростанцій, зокрема Каховська на р. Дніпрі. В цілому валова продукція промисловості України зросла за п'ятиріччя в 1,9 рази і перевищила рівень 1940 року в 2,2 рази [1].

За роки хрущовської «відлиги» відбулися зміни в організації керівництва промисловістю. Так було створено союзно-республіканські міністерства чорної металургії та вугільної промисловості України. У 1956 р. перетворені з союзних на союзно-республіканські міністерства. Були створені Міністерство вугільної промисловості УРСР в м. Сталіно і Міністерство чорної металургії УРСР в м. Дніпропетровську. В результаті цих заходів уся промисловість продукції УРСР зросла з 35 % у 1950 році до 76 % у 1956 році. Створено міністерство будівництва УРСР. Протягом 1953-1956 рр. у республіканське підпорядкування перейшло близько 10 тис. підприємств і організацій. Промисловість Української РСР займає друге місце після РРФСР. У 1960 році в Україні виробництво електроенергії порівняно з 1940 роком зростає більш ніж у чотири рази. Українська РСР стала однією з найбільш електрифікованих республік Радянського Союзу.

Так в Одесі діяли одна ДРЕС і одна ТЕЦ, в Криму – ряд севастопольських ДРЕС, у Миколаєві – одна ДРЕС і ТЕЦ. Електричні станції України за галузевою ознакою розподіляються на районні, промислові, комунальні і сільські. Державні районні електричні станції (ДРЕС) об'єднані в

енергетичні системи, завдяки чому значно краще використовувалися їх виробничі потужності. Тепер електроенергетика республіки налічувала шість енергосистем – «Донбасенерго», «Дніпроенерго», «Харківенерго», «Київенерго», «Крименерго», «Одесенерго» і два енергокомбінати – Миколаївський і Львівський. Теплофікаційний режим роботи є найбільш прогресивним у використанні палива. Теплофікаційні електричні станції працюють при найбільших промислових підприємствах, і містяться в Одесі. Але в цілому теплофікація в Українській РСР розвинута недостатньо. Миколаїв, Херсон не теплофіковані. Електрична енергія передається по електромережах напругою у 220, 154, 110 і 35 тисяч вольт.

На першому місці за розвитком ліній високовольтних електропередач стоїть енергосистема «Донбасенерго», потім «Дніпроенерго». Високовольтні сітки «Донбасенерго» і «Дніпроенерго» входять в об'єднану Південну енергосистему, яка обслуговує народне господарство всього Донбасу і Придніпров'я. Високовольтні мережі Харківської, Київської, Кримської і Одеської енергосистем, Львівського і Миколаївського енергокомбінатів працюють розрізнено і обслуговують лише прилеглі райони і області. Комунальні і сільськогосподарські високовольтні електричні мережі на Україні розвинуті недостатньо. Так Херсон не має високовольтних електричних мереж і одержує електроенергію від дрібних локомотивних електричних станцій [2].

У першому році шостої п'ятирічки на заводах Радянської України вироблялося в 6-7,5 рази більше чавуну, сталі і прокату, ніж у 1913 році. Металургійні заводи республіки завдяки новому будівництву і реконструкції перетворилися у великі металургійні гіганти.

У Києві і Миколаєві створюються вагонобудівні заводи. На всіх підприємствах транспортного машинобудування в той час працювала одна п'ята частина всіх робітників машинобудівної промисловості України. Основними центрами сільськогосподарського машинобудування в ці роки були Запоріжжя, Кіровоград, Харків, Одеса, Бердянськ, Київ, Нікополь і Херсон.

Значна кількість машинобудівних підприємств розташована у Одесі. Тут виготовляються тракторні плуги, бурякокопачі, бурякопідйомники, канавокопачі та інші

сільськогосподарські машини і знаряддя. В тісному зв'язку з потребами портових міст Чорномор'я розвивається виробництво підйомно-транспортного устаткування, підйомних кранів, важких платформ, електролебідок, цистерн, вагонних ваг та іншого устаткування. Машинобудівні підприємства Одеси виробляють також складні радіально-свердлильні верстати, холодильне устаткування, газогенератори, шахтне устаткування, машини і устаткування для консервних та виноробних заводів, поліграфічні машини і кіноапаратуру [3].

В Херсоні створене велике виробництво сільськогосподарських машин, дизелів, локомотивів з різними пристосуваннями для роботи в сільському господарстві, виробництво морських риболовних траулерів [4].

Великі успіхи у першому році шостої п'ятирічки мали суднобудівники Миколаєва. Так, у 1956 році вони здали суховантажний дизель-електрохід оригінальної конструкції «Дніпрогес» потужністю 7 000 кінських сил. Район плавання судна не обмежений, швидкість його 16 вузлів, вантажопідйомність — 5 тисяч тонн. Миколаївські суднобудівники дали в першому році шостої п'ятирічки для китобійного флоту два дизель-електроходи — «Мирный» і «Быстрый». На кожному з суден встановлено по чотири 900-сильних дизель-генератори 5-Д50. При роботі всіх двигунів судно розвиває швидкість 17 вузлів за годину. Опалення і вентиляція розраховані на плавання в тропічних зонах і умовах Антарктики [5].

В хімічній промисловості республіки важливі реконструктивні роботи і нове будівництво проводилися в Одесі. Виробництво будівельних матеріалів поширене по всій території Української РСР. Але основна маса підприємств знаходиться в найбільш індустріальних областях — Ворошиловградській, Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській, Сталінській і Харківській. У цих восьми областях зосереджено 67 процентів виробництва стінових матеріалів. Виробництво стінових блоків з черепашнику розміщується біля джерел сировини — у Кримській Херсонській, Миколаївській і Одеській областях. Заводи у Одесі, працюють на привізному гіпсовому камені.

У Миколаївській і Херсонській областях, майже немає меблевих підприємств

[6]. Підприємства лісової і деревообробної промисловості Української РСР розміщуються в таких трьох основних районах республіки: Полісся УРСР, західні і лісостепові області Криму. У Полтавській, Ворошиловградській, Сталінській, Дніпропетровській, Запорізькій, Херсонській, Кіровоградській і Одеській областях підприємства деревообробної промисловості працюють в основному на привізній сировині. Заготовка деревини у цих областях становить лише 3,8 % загальної заготовки деревини в республіці [1].

В роки п'ятої п'ятирічки введено в дію Херсонський бавовняний комбінат. У 1956 році це підприємство випустило 16 280 тисяч метрів тканин, почато будівництво ряду великих швейних, взуттєвих фабрик та підприємств інших галузей легкої промисловості. Виробництво шкіряної промисловості Української РСР, як і до війни, сконцентроване переважно у Бердичеві, Василькові, Києві, Харкові, Одесі, Львові, Станіславі, Костянтинівці. Тепер у шкіряній промисловості республіки визначилися в основному два типи підприємств – з вузькою і з широкою спеціалізацією. Одеса містила вузькі підприємства де виробляються тільки тверді шкіряні товари. Також у Одесі слід відзначити шкіряно-галантерейне виробництво. Херсонський бавовняний комбінат загальною потужністю 250 тисяч прядильних веретен і 6 тисяч ткацьких верстатів, з випуском 100 мільйонів метрів тканин. На початок шостої п'ятирічки стала до ладу перша черга на 90 тисяч прядильних і близько 1 тисячі ткацьких верстатів. За роки п'ятої п'ятирічки була відбудована і введена в дію Одеська суконна фабрика. Значно розширилась суконна фабрика в Татарбунарах (Одеська область), потужність якої була доведена до 500 тисяч метрів тканин на рік. Тепер промисловість луб'яних волокон республіки об'єднує три підприємства основної промисловості – канатний завод у Харкові, джутова фабрика в Одесі і вірвовочна в Кіровограді, та 40 заводів первинної обробки: 8 льонозаводів і 32 коноплезаводи.

Підприємства трикотажної промисловості республіки у 1956 році випустили 174,4 мільйона пар панчішно-шкарпеткових виробів, або в 2,2 рази більше, ніж в 1940 році, трикотажної білизни — 80,1 мільйона штук, або в 2,6 рази більше, ніж у 1940 році,

і 17 мільйонів штук верхнього трикотажу, або в 1,4 рази більше, ніж у 1940 році. Виробництво панчішно-шкарпеткових виробів концентруватиметься в Кримській, Львівській, Миколаївській і Чернігівській областях (близько 30 процентів усього випуску), а виробництво трикотажу – в Києві, Харкові, Одесі і Чернівцях. Шкіряна промисловість була в основному зосереджена у Бердичеві, Києві, Одесі. В трикотажній промисловості з'явилася Миколаївська трикотажна фабрика. Питома вага в загальному виробництві текстильної промисловості республіки в Херсонській області збільшиться з 3,4 % у 1955 році до 17 % у 1960 році. З введенням в експлуатацію найбільших підприємств текстильної промисловості Херсон, Житомир, Чернігів і Черкаси стали важливими центрами текстильного виробництва в Україні [1].

Харчова промисловість України розміщувалась нерівномірно і мала односторонній характер розвитку. Найбільші млини, хлібні і пивоварні заводи, кондитерські і тютюнові фабрики, бойні та інші підприємства харчової промисловості були у Києві, Одесі, Харкові, Львові, Миколаєві і Херсоні. Найбільші м'ясокомбінати розташовані в Одесі. На Полтавську, Харківську, Миколаївську, Дніпропетровську, Кіровоградську, Одеську, Херсонську, Вінницьку, Запорізьку, Хмельницьку, Черкаську, Сумську, Чернігівську і Житомирську області припадало у 1955 році понад 75 % усього виробництва масла в республіці.

З галузей харчової промисловості, що переробляють рослинну сировину і відіграють першорядну роль у забезпеченні населення продуктами харчування, є борошно-круп'яна. Виробництво борошна на Півдні України найбільш розвинуте в Одеській і Миколаївській областях. В решті областей борошномельне виробництво розвинуте в менших розмірах. Елеваторне господарство найбільш розвинуте у Києві, Дніпропетровську, Херсоні, Одесі, Миколаєві, Жданові, Харкові, Кременчуку, Ворошилограді, Львові, тобто у великих залізничних вузлах, містах і портах.

В Херсонській, Миколаївській області промислове виробництво хлібо-булочних виробів розвинуте менше ніж в Одеській

області. На Харків, Київ, Львівську, Одеську і Сталінську області припадало 58,9 % усієї кондитерської промисловості України. Тут розташовані найбільші і найбільш механізовані кондитерські фабрики. В Одеській, Дніпропетровській, Полтавській, Харківській, Кіровоградській областях виробляється 55,1 % усієї олійницької промисловості України.

Особливо розвинуте виробництво консервів у південних районах республіки. У Кримській, Херсонській, Одеській і Запорізькій областях зосереджено 53,8 % загальноукраїнського виробництва консервів. Найбільші консервні заводи діяли у Херсоні, Сімферополі, Одесі.

В причорноморській області, а саме у Херсонській, Миколаївській, Кіровоградській, Одеській і Кримській областях зерновий напрям сільського господарства, а також значні тваринницькі і плодоовочеві ресурси створили тут умови для швидкого розвитку борошномельної, м'ясної, молокопереробної і консервної промисловості. Тут концентрувалося 20,7 % підприємств, 20,4 % робітників, 20,1 основних фондів і 19,1 % валової продукції харчової промисловості республіки. І вироблялося 53 % продукції консервної, 31,1 % олійницької, 21,2 % маслоробно-сироварної, 20 % борошно-круп'яної, 17,7 % кондитерської і 16 % м'ясної промисловості. Найбільшими підприємствами в цьому районі були Херсонські, Сімферопольські, Одеські, Ізмаїльський, Генічеський консервні заводи, Одеські підприємства – м'ясокомбінат, молококомбінат, кондитерська фабрика, комбінат шампанських вин, пивоварний завод та ін. За роки п'ятої п'ятирічки збудовано і введено в дію 11 цукрових заводів, серед них один в Миколаївській області [1].

Підводячи підсумок треба зазначити, що південні області УРСР в розглядаємий період характеризуються широко розвинутим суднобудуванням і харчовою промисло-

вістю. Підприємства суднобудування сконцентровані у Миколаєві, Херсоні, судноремонтні – у Феодосії і Керчі, сільгоспмашинобудування – в Херсоні. Шляхові машини випускали підприємства Миколаєва і Первомайська. Велике значення в економіці Південного регіону має залізорудна промисловість Керченського півострова. У Балаклаві організовано велике виробництво флюсових вапняків для заводів чорної металургії у Придніпров'ї.

Серед галузей легкої промисловості передовим вважається Херсонський бавовняний комбінат. В Одесі діяли великі заводи: сільгоспмашинобудування, по виробництву підйомних кранів, запасних частин для тракторів та ряд інших. Верстатобудівні заводи Одеси випускали радіально-свердлильні, фрезерні верстати і ковальсько-пресове устаткування. На автозборочному заводі виробляли автомобілі-самоскиди. Підприємства хімічної промисловості представлені Одеським суперфосфатним заводом, лакофарбовим, заводом фармацевтичних товарів і рядом інших.

Легка промисловість Одеського району виробляла сукно, шкіряне взуття, швейні вироби та іншу продукцію. Великого розвитку на Півдні УРСР набрали консервна промисловість і виноробства. Не дивлячись на те що роль Південного економічного району зросла, все ж таки економіка Півдня УРСР залишалася малорозвиненою. Так, Миколаїв та Херсон були не теплофіковані. Херсон одержував електроенергію від дрібних локобильних електричних станцій. Успіхи промислового виробництва були недостатніми порівняно з потребами розвитку країни і світовим досвідом. Хімічна промисловість відставала за виробництвом синтетичних волокон, пластмаси. А легка та харчова промисловість не могли повністю задовольнити зростаючі потреби населення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Промисловість радянської України за 40 років. – К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1957. – С.60; 94– 96; 225; 252– 260; 263– 264.
2. История социалистической экономики СССР. – Т.6. – М.: Издательство «Наука», 1980 – С.233.
3. З історії Одеської партійної організації. – Одеса: Одеське книжкове видавництво, 1962. – С.475– 477.

4. Очерки Херсонской областной партийной организации ./ Ред. колл. А.Е. Касьяненко, В.Ф. Алексеенко, М.И. Бизер, А.С. Ведмедь и др. – Симферополь: Таврия, 1981. – С.191.
5. Плясов Л.А., Кучеренко Л.М. Наш Черноморский судостроительный (1897-1987). – М.: Мысль, 1989. – С.154.
6. Нариси історії Миколаївської обласної партійної організації .– Одеса: Маяк, 1969. – С.382.

A. KIRILENKO

INDUSTRY SOUTHERN UKRAINE DURING THE "KHRUSHCHEV THAW"

This article describes the state of the economy of the Ukrainian SSR during the "Khrushchev thaw." In general, discusses the changes that have occurred in the leadership of the industry. Traces the development of the South URSR heavy, light, chemical and food industries. And electrifying southern Ukrainian RSR.

Keywords: *fuel-energy industry, chemical industry, light industry, food industry.*

A.O КИРИЛЕНКО

ПРОМЫШЛЕННОСТЬ ЮГА УКРАИНЫ В ПЕРИОД «ХРУЩЕВСКОЙ ОТТЕПЕЛИ»

В данной статье рассказывается о состоянии экономики Украинской ССР в период «хрущевской оттепели». Рассматриваются изменения, которые произошли в управлении промышленностью. Прослеживается развитие на Юге УССР тяжелой, легкой, химической, пищевой промышленности; а также электрификация юга Украинской ССР.

Ключевые слова: *топливно-энергетическая отрасль, химическая промышленность, легкая промышленность, пищевая промышленность.*